

Karolina Goede

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Wydział Pedagogiki i Psychologii

**Recenzja książki Magdaleny Kleszcz
i Małgorzaty Łączyk: Młodzież licealna
wobec wartości, samotności i pasji (Kraków:
Oficyna Wydawnicza Impuls, 2013), ss. 135**

Kontakt:	Karolina Goede karolina.goede@gmail.com
Jak cytować:	Goede, K. (2014). Recenzja książki Magdaleny Kleszcz i Małgorzaty Łączyk: Młodzież licealna wobec wartości, samotności i pasji (Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 2013) ss. 135. <i>Forum Oświatowe</i> , 1(51), 177-186. Pobrano z: http://forumoswiatowe.pl/index.php/czasopismo/article/view/156
How to cite:	How to cite: Goede, K. (2014). Recenzja książki Magdaleny Kleszcz i Małgorzaty Łączyk: Młodzież licealna wobec wartości, samotności i pasji (Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 2013) ss. 135. <i>Forum Oświatowe</i> , 1(51), 177-186. Retrieved from http://forumoswiatowe.pl/index.php/czasopismo/article/view/156

Magdalena Kleszcz od 2006 roku pełni funkcję adiunkta w Zakładzie Pedagogiki Twórczości i Ekspresji Dziecka na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Tytuł doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, specjalność: pedagogika twórczości, otrzymała w 2005 roku. Jest autorką i współautorką kilku prac naukowych oraz licznych artykułów poświęconych głównie problematyce zdolności (szczególnie intelektualnych i twórczych) zarówno w kontekście rozpoznawania potencjału twórczego, korelatów i możliwości wspierania twórczego rozwoju dzieci i młodzieży, jak również w kontekście aksjologicznych uwarunkowań twórczości (Uniwersytet Śląski. Instytut Pedagogiki, n.d.).

Małgorzata Łączyk również od 2006 roku pełni funkcję adiunkta w Zakładzie Pedagogiki Twórczości i Ekspresji Dziecka na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Tytuł doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, specjalność: pedagogika twórczości, otrzymała w 2006 roku. Jest autorką i współautorką kilku prac naukowych oraz licznych artykułów poświęconych między innymi psychoddydaktyce twórczości, jak również problematyce związanej z samotnością i osamotnieniem (Uniwersytet Śląski. Instytut Pedagogiki, n.d.).

Omawiana książka jest publikacją wyników badań prowadzonych przez obie autorki w latach 2011-2012 wśród młodzieży licealnej. Problematyka podejmowana w ramach tego projektu badawczego oscyluje wokół wartości, samotności oraz pasji. Próbę badawczą stanowiła młodzież w okresie adolescencji. Młody człowiek w tym specyficznym okresie życia, w wyniku kryzysu tożsamości jak również związanego z nim kryzysu w wartościowaniu, narażony jest na szereg niebezpieczeństw. Jednym z nich jest samotność, która, jeżeli trwa długo, może przybrać patologiczny obraz stając się czynnikiem ryzyka. Swoiste antidotum na samotność stanowią pasje i zainteresowania młodzieży, tworzą one również podstawę i przestrzeń do rozwoju, autoafirmacji i samourzeczywistniania.

Omawiana książka składa się z czterech rozdziałów poprzedzonych krótkim wstępem. Tytuły rozdziałów to: 1) Eksplicacja zagadnień związanych z kategorią wartości, 2) Samotność w ujęciu interdyscyplinarnym, 3) Metodologia badań własnych, 4) Wartości, pasje i doświadczenie samotności młodzieży na podstawie analizy wypowiedzi badanych. Wymienione rozdziały składają się z licznych podrozdziałów.

Pierwszy z dwóch rozdziałów teoretycznych, stanowiących ramy do analizy problematyki podnoszonej w badaniach, jest autorstwa Magdaleny Kleszcz. Autorka wprowadza w nim czytelnika w zagadnienia aksjologiczne prezentując przegląd definicji wartości oraz ich typologii w wybranych naukach społecznych, zaczynając od filozofii, poprzez socjologię, psychologię kończąc na pedagogice.

W drugiej części rozdziału autorka przedstawia zagadnienia dotyczące procesu formowania się hierarchii wartości i sposobów postrzegania świata społecznego przez młodzież w okresie adolescencji. Definiuje takie pojęcia jak system wartości, hierarchia wartości, orientacja wartościująca. W podrozdziale „Wartościowanie jako proces”, na podstawie bogatej literatury przedmiotu (zwłaszcza psychologicznej), prezentuje wielość zróżnicowanych ujęć teoretycznych odnoszących się do wspomnianego procesu. Kolejny podrozdział, „Postawy młodzieży wobec wartości na tle współczesnych badań”, wykazuje, iż badania nad wartościami (ich hierarchią czy systemem), zarówno jednostek jak i grup, mają długą tradycję. W tym podrozdziale autorka prezentuje przekrój badań hierarchii wartości młodzieży poczynając od lat 80. XX wieku, poprzez lata 90., aż do pierwszej dekady XXI wieku. W klarowny sposób zostały tu zobrazowane tendencje w hierarchizacji wartości młodzieży miejskiej i wiejskiej w kontekście społecznych i gospodarczych przemian zachodzących w Polsce (PRL, kapitalizm, globalizm). Za konkluzję tej części pracy można uznać stwierdzenie,

że współcześnie mamy do czynienia z pokoleniem o innej jakości. Pokoleniem, którego nie łączy już wspólny światopogląd, aksjologia i kod komunikacyjny – z pokoleniem o rosnącym zróżnicowaniu postaw. Pokoleniem, które okazało się zagubione, refleksyjne, a jednocześnie skupione wokół problemów własnej egzystencji (Kleszcz, Łaczyk, 2013, s. 34).

Ostatni podrozdział jest podsumowaniem problematyki podejmowanej w całym opisywanym rozdziale. Na podstawie psychologicznych teorii rozwoju człowieka autorka, uwypuklając okres adolescencji, definiuje kryzys tożsamości będący atrybutem tego okresu życia jednostki. Jako jedna z form kryzysu wskazany został „kryzys w wartościowaniu”. „Polega on na wystąpieniu specyficznych trudności lub zaburzeń w procesie wartościowania, z którymi łączy się stan zwiększonego niepokoju. Na trudności te lub zaburzenia składają się: 1) trudności w uporządkowaniu indywidualnego systemu wartości w hierarchię, 2) przewartościowanie, 3) brak integracji procesów poznawczych, afektywnych i motywacyjnych w wartościowaniu, które składają się na określanie wartości, 4) trudności w ocenianiu i dokonywaniu wyborów na podstawie systemu wartości, 5) poczucie niezrealizowania wartości w życiu” (Kleszcz, Łaczyk, 2013, s. 39–40). Jak podkreśla autorka, nierozwiązany i przedłużający się kryzys w wartościowaniu może przejść w fazę przewlekłą, czego skutkiem może być ograniczenie tendencji rozwojowych jednostki, a także wydawanie pochopnych ocen i sądów wartościujących oraz podejmowanie sprzecznych działań (Kleszcz, Łaczyk, 2013, s. 42).

Drugi rozdział, autorstwa Małgorzaty Łączyk, wprowadza czytelnika w zagadnienia związane z samotnością. Autorka w pierwszej kolejności prezentuje przekrój definicji w interdyscyplinarnym ujęciu (filozofia, psychologia, pedagogika). Ponadto badaczka odróżnia samotność od osamotnienia w kontekście determinujących je przyczyn. Poprzez przytoczenie rozważań wybranych autorów, poddaje refleksji, kiedy samotność uchodzi za wartość, a kiedy staje się antywartością, nie rozstrzygając ostatecznie wskazanej kwestii. W podrozdziale „Rodzaje samotności jako przyczynek ustalenia wykładni rozumienia jej istoty” autorka zestawia ze sobą kilka taksonomii samotności wskazując, iż głównym czynnikiem rozróżniającym to zjawisko jest brak zaspokojenia pewnych potrzeb. Przykładowo, samotność psychiczną determinuje brak dialogu i porozumienia z samym sobą, samotność społeczną – brak relacji ze zbiorowością społeczną, natomiast samotność kulturowa powstaje w następstwie poczucia obcości i niezrozumienia norm. Podrozdział „Samotność jako konsekwencja deficytu w sferze potrzeb” jest rozwinięciem wątku genezy charakteryzowanego zjawiska. Autorka, odwołując się do wyrosłych na gruncie psychologii teorii potrzeb, stawia tezę, że „potrzeby podlegają indywidualizacji, mają charakter dynamiczny, wyznaczają cele, stanowią motywy postępowania, bazują na trwałych nastawieniach” (Kleszcz, Łączyk, 2013, s. 62). Poddając refleksji wymienione cechy w relacji do samotności autorka wskazuje, iż orientacja człowieka na kontakty z ludźmi zależna jest od utrwalenia nastawienia do bliskości lub izolacji. Deficyt opieki, wsparcia i miłości, doznawany zwłaszcza w okresach rozwoju (w tym również w okresie adolescencji) naraża człowieka na „zaimputowanie” mu samotności, a co więcej, na wypracowanie trwałego nastawienia na jej doświadczanie. W kontekście pedagogiki, autorka rozumie samotność jako następstwo deprywacji potrzeb dziecka, które powinny być przez nie zrealizowane i zaspokajane, często przy współudziale dorosłych. W podsumowaniu badaczka podkreśla, iż doświadczanie samotności przez młodzież licealną jest wpisane w fazę adolescencji.

W tym okresie życia łatwo o zagubienie się w wirze aksjologicznych alternatyw, o utratę pewności wobec tego, co jeszcze wczoraj stanowiło życiowy imperatyw. Ważnym celem życia staje się z jednej strony relacja oparta właśnie na intymności, która chroni człowieka przed samotnością, z drugiej zaś pokusa projektowania własnej drogi i fundamentalnego poczucia niezależności czy odrębności (Kleszcz, Łączyk, 2013, s. 66).

Podkreślić jednak należy, iż „samotność jest zjawiskiem nacechowanym nieusuwalną ambiwalencją” (Domeracki, 2008, s. 9), gdyż świadomy, przemyślany i niewymuszony wybór samotności może wiązać się z jej pozytywnym odczuwaniem, a nawet prowadzić do samorozwoju.

W ostatnim podrozdziale, „Koincydencja samotności z twórczością jako naczelną kategorią wartościowego życia”, autorka próbuje odpowiedzieć na pytania: „Czy twórczość warunkuje osamotnienie? Czy wpływa na poczucie samotności, czy może odwrotnie: to samotność stanowi wykładnię twórczości?” (Kleszcz, Łączyk, 2013, s. 67).

Trzeci rozdział jest prezentacją założeń metodologicznych badań. Autorki przeprowadziły badania empiryczne w paradygmacie interpretatywnym, którego teoretyczne zaplecze stanowi tradycja interakcjonizmu symbolicznego. Z uwagi na podejmowaną problematykę, za właściwą jakościową strategię badań przyjęto studium przypadku podkreślając jego zbiorowy wymiar (rozróżnienie studium przypadku na zbiorowy, autoteliczny i instrumentalny według Roberta E. Stake; Stake, 2009). Przedmiotem badań autorki uczyniły preferowane „wartości młodych ludzi, ich doświadczenia związane z poczuciem samotności oraz pasję, w których mogą umacniać własne osobowe »ja« i dzięki którym otwierają się na nowe doświadczenia, przeżycia” (Kleszcz, Łączyk, 2013, s. 74–75). W ramach tak sprecyzowanego przedmiotu sformułowano główny problem badawczy, który brzmi: „Jaka jest specyfika aksjornormatywnej sfery młodzieży”? (Kleszcz, Łączyk, 2013, s. 75). Z tak postawionego pytania, autorki wywiodły siedem problemów szczegółowych. Nie wyodrębniono zmiennych jakościowych. Podstawową techniką badawczą zastosowaną w badaniach był wywiad konceptualny. Za jego pomocą badaczki planowały pozyskać informacje na temat sposobów rozumienia wybranych kategorii: wartości, samotności, pasji. Do przeprowadzenia wywiadu posłużono się trzema narzędziami badawczymi: 1) scenariuszem wywiadu, 2) polską adaptacją „Value Survey Milтона Rokeacha” autorstwa Piotra Brzozowskiego, 3) Kwestionariuszem do badania kryzysu w wartościowaniu autorstwa Piotra Olesia. Scenariusz wywiadu zawierający 24 pytania otwarte oscylujące wokół głównego problemu badawczego został dołączony do publikacji. Skala wartości (sw) jest narzędziem służącym do badania preferencji i hierarchii wartości. W celu pomiaru relatywnej ważności wartości, badani poprzez rangowanie muszą wskazać na dwóch skalach (wartości ostatecznych i instrumentalnych) ich własną hierarchię. Kwestionariusz do badania kryzysu w wartościowaniu ma służyć badaniu tych kwestii, które ogólnie można określić jako znaczenie systemu wartości w osobowości. Przeznaczony jest do badania trudności i zaburzeń w procesie wartościowania u młodzieży. Pytania kwestionariusza dotyczą różnych aspektów wartościowania, nawiązują do celów życiowych (Oleś, 1989). Analiza wyników badań opartych na wypowiedziach badanych i wynikach kwestionariuszy, zawarta została w schemacie koła hermeneutycznego. Próbę badawczą stanowiła młodzież licealna z Będzina – 15 osób (11 dziewcząt i 4 chłopców) o „specyficznych zainteresowaniach”¹ (Kleszcz, Łączyk, 2013, s. 80).

Ostatni rozdział recenzowanej publikacji zawiera analizę wyników badań usystematyzowaną według wyłonionych problemów badawczych dotyczących: kategorii samoopisu badanych, preferowanych wartości, doświadczania kryzysu w zakresie wartościowania, pasji, znaczenia obecności innych ludzi w otoczeniu oraz doświadczania samotności. Analiza empirycznych wyników badań dokonana została na podstawie porównań cytowanych wypowiedzi badanych. We wnioskach końcowych autorki wykazały, iż młodzież szczególnie często odwołuje się do wartości rodziny, własnego bezpieczeństwa, posiadania przyjaciół i pracy. Wskazane wartości są tożsame z celami życiowymi badanych licealistów i jednocześnie mieszczą się w sferze kategorii „źródeł szczęścia”. Na podstawie skali Milтона Rokeacha młodzież w za-

kresie wartości ostatecznych najwyższą rangową bezpieczeństwo rodziny i wolność, w zakresie wartości instrumentalnych – uczciwość i odpowiedzialność. Jako najmniej ważne badani wskazali dobrobyt, zbawienie czy świat piękna (wartości ostateczne), jak również posłuszeństwo, uprzejmość i zdolność do wybaczenia (wartości instrumentalne). Główne przejawy kryzysu w wartościowaniu wśród badanych oscylowały wokół problemów w uporządkowaniu hierarchii, wątpliwości i konfliktu dotyczącego wartości oraz poczucia zagubienia wartości. Zdaniem autorek, taki stan rzeczy wskazuje na problemy z określeniem wartości naczelnych w systemie wartości wyznawanych, a także na brak orientacji wartościującej i poczucia sensu istnienia. W zakresie pasji, autorki postawiły tezę, iż „niepowtarzalne, jednostkowe zamiłowania czy zainteresowania pozwalają nadbudować wiedzę o sobie, a także zbliżają jednostkę do orientacji na konkretne cele, czy ułatwiają próby zrozumienia siebie i samopoznania. Wreszcie są także przestrzenią samorealizacji, sprzyjają budowaniu poczucia niezależności, odrębności, wyjątkowości” (Kleszcz, Łączyk, 2013, s. 125). Ciekawe wnioski dotyczą ostatniej kategorii. Przyjmując bowiem, iż samotność wiąże się z dolegliwym i przykrym stanem wynikającym z odczuwania dystansu czy zerwania więzi z innymi, nie jest uzasadnione twierdzenie, że jest to doświadczenie bliskie młodzieży. Świadczą o tym deklaracje badanych dotyczące znaczenia, jakie przypisują oni obecności innych ludzi w swoim otoczeniu i relacji z nimi. Ponadto badana młodzież często wskazywała na kontemplacyjny wymiar samotności, przypisując temu doświadczeniu status niezbędności. Samotność traktowana jest w kategoriach chwilowej potrzeby odosobnienia przeznaczonej na wyciszenie się, przemyślenie spraw, twórczość. Końcowa część rozdziału zawiera sugestie, wskazówki, spostrzeżenia dotyczące zaleceń dla praktyki pedagogicznej.

Przechodząc do części recenzyjnej omówienia należy podkreślić, iż autorki podejmując próbę rekonstrukcji aksjologicznego portretu młodzieży, kontynuowały *de facto* „projekt badawczy” prowadzony przez licznych naukowców już w latach 80. zeszłego wieku. Innowacyjnym elementem, o który wzbogaciły pokazy w tej materii dorobek naukowy, jest uzupełnienie tego portretu o wartość samotności. Idea badań w obszarze „wartości – samotność – pasje” wyłoniła się z podstawowego założenia, stanowiącego, że człowiek urzeczywistnia się w wyniku realizacji wartości i staje się istotną zorientowaną aksjologicznie dzięki obecności innego człowieka, w toku interakcji społecznej. Obecnie, główne zagrożenie dla procesu krystalizacji wartości, w postaci doświadczania samotności, jawi się w utrudnieniach w kontaktach międzyludzkich (często przeniesionych do cyberprzestrzeni) i ich dewaluacji. Zabezpieczenia przed patologicznym wymiarem interakcji społecznych upatruje się w zainteresowaniach i pasjach młodzieży, które również sprzyjają osobowej integracji. Logika powiązania wskazanych trzech kategorii wydaje się słuszna w ogólnym rozumieniu, jak również pozostaje tożsama ze współczesnym obrazem młodzieży. Zatem należy podkreślić, iż cele badawcze, jakie postawiły przed sobą autorki są sensowne i realistyczne. Powielają w nowej formie dotychczasowe schematy badawcze uzupełnione o współczesne czynniki ryzyka – samotność, oraz czynniki chroniące – pasje i zainteresowania. Nie przekonuje mnie natomiast stwierdzenie (będące uzasadnie-

nieniem tematu i obszaru badawczego), iż „obecnie [rok 2013 – przyp. K.G.] mamy do czynienia nie tylko z łatwo zauważalnym kryzysem ekonomicznym, ale także z kryzysem moralnym” (Kleszcz, Łączyk, 2013, s. 27). Autorka bowiem postawioną tezę uzasadnia przywoływanymi cytataми wybranych pedagogów, którzy swoje refleksje na temat wspomnianego kryzysu moralności snuli w kontekście transformacji ustrojowej w Polsce na przełomie lat 80./90. XX wieku (przykład może stanowić przytoczona refleksja Józefa Górniewicza „[...] upadła jedna formacja kulturowa, jeden system wartości, a jeszcze nie został uznany i sprecyzowany nowy system. Ludzie zostali pozbawieni moralnego oparcia w trwałych wartościach, a opanowanie nowych wymaga czasu i kolejnych doświadczeń społecznych”; Górniewicz, 1996, s. 47).

Wątpliwości budzi również część teoretyczna pracy. Autorki bowiem rozbudowały główny problem badawczy siedmioma problemami szczegółowymi, które oscylowały wokół różnych kategorii składających się na specyfikę aksjonormatywnej sfery młodzieży. Do każdego z tych problemów przypisały odrębny cel szczegółowy, podkreślając tym samym ich ważność i nierozzerwalność. Jednakże w części teoretycznej pracy badawczej, stanowiącej ramy do analizy podejmowanej problematyki, nie uwzględniły wszystkich wyszczególnionych zagadnień. Pomięły chociażby tematykę związaną z pasjami młodzieży. Swoje rozważania w tej kategorii ograniczyły do podrozdziału o koincydencji samotności z twórczością, jednakże, jak wykazały w wynikach badań, pasje młodzieży nie zawsze były tożsame z twórczością. Zagadnieniu pasji (uwypuklonym w tytule książki) autorki powinny dedykować podrozdział – analogicznie, jak zostało to zrealizowane w przypadku kategorii wartości i samotności – w którym mogłyby uwzględnić kontekst prawidłowości w spędzaniu czasu wolnego przez młodzież, funkcji czasu wolnego oraz czynników decydujących o ilości i sposobie jego spędzania. Kolejny pominięty wątek w części teoretycznej, a wskazany jako problem badawczy w części metodologicznej, stanowi kategoria rangi obecności innych ludzi w otoczeniu licealistów, jak również wątek szkoły średniej jako miejsca pośrednio determinującego samotność. Ponadto, w pierwszym rozdziale autorka ograniczyła wątek wartości w naukach społecznych do przytoczenia definicji. Zważywszy na fakt, iż w badaniach posłużono się dwoma psychologicznymi narzędziami badawczymi wyrosłymi na gruncie autorskiej teorii wartości Milтона Rokeacha i koncepcji kryzysu w wartościowaniu Piotra Olesia, warto byłoby wskazać podstawę do analizy właściwej uwypuklić, szerzej wyeksponować i zreferować. Autorka w podrozdziale podejmującym problematykę wartości w pedagogice podkreśla „konieczność nadania wszelkim działaniom pedagogicznym wymiaru aksjologicznego” (Kleszcz, Łączyk, 2013, s.19). Jednakże (skupiając się na prezentacji rozumienia wartości przez wybranych pedagogów) pomija refleksję nad tak istotnymi kategoriami jak wrażliwość aksjologiczna i jej poziomy. Wrażliwość aksjologiczna w rozumieniu Urszuli Ostrowskiej stanowi „zdolność człowieka do ewaluacji (wartościowania) wrażeń pochodzących ze świata zewnętrznego lub/i ze świata wewnętrznego organizmu w aspekcie zinternalizowanego systemu wartości i ich hierarchii jako podstawy zachowań podmiotu w przestrzeni aksjologicznej antroposfery” (Ostrowska, 1998, s. 58). Natomiast poziomy wrażliwości aksjologicznej mają ścisły związek ze znanymi z literatury przedmiotu

„systemami aksjologicznymi”, które stanowią podstawę konstruowania subiektywnego świata wartości (Ostrowska, 1998).

Porównując oba rozdziały, ten stanowiący o samotności jest lepiej sproblematyzowany, tożsamy z podejmowanymi problemami badawczymi. Zawiera wiele ciekawych, autorskich konkluzji, refleksji. Całościowa struktura scharakteryzowanych rozdziałów (1 i 2) w kontekście stosunku teoretycznych ram do analizy względem podejmowanych problemów badawczych, wydaje się być zachwiana, nieproporcjonalna

W części metodologicznej pracy pewne wątpliwości budzi posłużenie się w pedagogicznym projekcie badawczym narzędziami psychologicznymi. Analiza wyników badań uzyskanych za pomocą Kwestionariusza do badania kryzysu w wartościowaniu (KKW) wymaga bowiem kompetencji psychologicznych potwierdzonych dyplomem ukończenia studiów wyższych w tym zakresie². Obydwie autorki legitymują się dyplomami w zakresie pedagogiki (Uniwersytet Śląski. Instytut Pedagogiki, n.d.). Być może, dbając o rzetelność wyników badań, analiza uzyskanych wyników przy pomocy KKW była konsultowana ze specjalistą, o czym nie wspomniano w publikacji. Ponadto wątpliwości może wzbudzać również posłużenie się Value Survey w polskich warunkach, gdyż jego konstrukcja i teoretyczne zaplecze stanowią zgoła inne fundamenty aksjologiczne. Podział wartości na ostateczne i instrumentalne również budzi zastrzeżenia, gdyż przykładowo uczciwość i odpowiedzialność są dla Milтона Rokeacha wartościami instrumentalnymi. Tymczasem, jak sugeruje Urszula Ostrowska, niewykluczone przecież, że mogą one być tymi wartościami, do których się właśnie zmierza, mogą przeto zostać uznane za najistotniejsze, czyli zgodnie z terminologią twórcy teorii – być pojmowane właśnie jako ostateczne, nie zaś tylko służące osiągnięciu tychże ostatecznych (Ostrowska, 2006). Natomiast zestawienie obu narzędzi wydaje się być rozwiązaniem właściwym, gdyż, jak podkreśla Piotr Oleś, autor Kwestionariusza do badania kryzysu w wartościowaniu, warto go stosować z inną metodą badania wartości ludzkich. Zyskuje się wtedy informacje dotyczące struktury systemu wartości i jego funkcjonowania (Oleś, 1989).

Analiza wyników badań zawarta w ostatnim rozdziale jest usystematyzowana względem wyłonionych problemów szczegółowych. Autorki przytaczały ciekawe wypowiedzi badanych, uzupełnione o autorskie komentarze, refleksje mające swoje uzasadnienie w literaturze przedmiotu. Końcowe wnioski zawarte w podsumowaniu rozdziału są interesujące, ukazują współczesny aksjologiczny obraz licealistów w kontekście wartości samotności i pasji. Podkreślić jednak należy, w celu prawidłowej interpretacji wyników badań, iż badana młodzież została wybrana do próby w sposób celowy, tj. ze względu na specyficzne zainteresowania, jak np. szermierka, jeździectwo konne itd. Taki dobór próby determinuje w znacznym stopniu wyniki badań, jak np. doświadczanie samotności. Bowiem dla badanej młodzieży, spędzającej aktywnie czas wolny, wchodzącej w szereg interakcji społecznych, odczuwanie samotności było odległym doświadczeniem. Warto byłoby porównać, czy dla młodzieży licealnej spędzającej czas wolny pasywnie, np. przed monitorem komputera, bądź telewizorem, samotność również jawi się jako takie doświadczenie.

Podsumowując, recenzowana książka wnosi do dorobku naukowego nowe spojrzenie w zakresie aksjologicznego portretu nastolatków. Powiązanie hierarchii wartości wyznawanej przez młodzież z doświadczaniem samotności i wpływu na jej antroposferę pasji i zainteresowań jest oryginalne, a zarazem ciekawe. Książka, z uwagi na sugestie i propozycje dotyczące systemu edukacji młodzieży, jest godna polecenia nauczycielom, a także rodzicom, stawianym na co dzień przed wyzwaniem, jakie stanowi wychowanie i wsparcie młodzieży w okresie adolescencji.

BIBLIOGRAFIA

- Domeracki, P. (2008). Związki samotności i z kontemplacją w perspektywie filozoficznej. *Kultura i Edukacja*, 1.
- Górniewicz, J. (1996). *Teoria wychowania: wybrane problemy*. Toruń: Studium Kształcenia Ustawicznego „Glob”.
- Kleszcz, M., Łączyk, M. (2013). *Młodzież licealna wobec wartości, samotności i pasji*. Katowice: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Oleś, P. (1989). *Kwestionariusz do badania kryzysu w wartościowaniu (KKW): podręcznik*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Psychologiczne.
- Ostrowska, U. (1998). *Doświadczanie wartości edukacyjnych w szkole wyższej*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane AT-R.
- Ostrowska, U. (2006). Aksjologiczne podstawy wychowania. W: B. Śliwowski (red.), *Pedagogika: podstawy nauk o wychowaniu* (Tom 1, s. 398–399). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne.
- Stake, R. E. (2009). Jakościowe studium przypadku. W: N. K. Denzin, Y. S. Lincoln (red.), *Metody badań jakościowych* (Tom 1, s. 623–654). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Uniwersytet Śląski. Instytut Pedagogiki. (n.d.). Zakład Pedagogiki Twórczości i Ekspresji Dziecka. W: *Instytut Pedagogiki*. Pobrane 30 października 2013, z: <http://www.pedagogika.us.edu.pl/index.php/instytut/struktura/zaklad-pedagogiki-tworczosci-i-ekspresji-dziecka/pracownicy>

**BOOK REVIEW: MŁODZIEŻ LICEALNA WOBEC WARTOŚCI, SAMOTNOŚCI
I PASJI BY MAGDALENA KLESZCZ AND MAŁGORZATA ŁĄCZYK (KRAKÓW:
OFICyna WYDAWNICZA IMPULS, 2013), PP. 135**

-
1. Sformułowanie „specyficzne zainteresowania”, kilkakrotnie użyte przez autorki w publikacji, nie zostało przez nie zdefiniowane. Z kontekstu należy jedynie wnioskować, iż odnosi się do zawężonego zbioru pasji, hobby, którymi wyselekcjonowania próba badawcza odróżniała się od populacji.
 2. Na podstawie specyfikacji kkw Piotra Olesia zamieszczonej na stronie internetowej Pracowni Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego <http://www.practest.com.pl/kkw-kwestionariusz-do-badania-kryzysu-w-wartosciowaniu> (październik 2013). Ponadto, według owej specyfikacji, kkw przeznaczony jest do badania młodzieży akademickiej i dorosłych.